

ФІЛОСОФІЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СУТНІСНИХ ОЗНАК ЛЮДИНИ

Людина – головна загадка для філософського мислення. З античності і до наших днів філософи розмірковували, намагаючись пояснити, що є людина. Однак, чи наблизилися вони до її розуміння? Мабуть, кожному з великих філософів, мислителів, видатних дослідників – Сократу, І.Канту, Г.Сковороді, Ж.-П.Сартру, З.Фрейду, М.Шелеру, В.І.Вернадському, Т. де Шардену, М.Фуко, А.Печчеї здавалося, що так. Однак з часом виявлялися нові складні проблеми. Вони стосувалися буття соціуму, впливу людини на природу, способів людського пізнання світу та власне себе. Ставало ясно: потрібні нові відповіді на питання «що є людина?» Тому для філософа проблема людини не застаріває та й не може застаріти.

Отже, перше, що потрібно наголосити. Проблема людини є вічна філософська проблема. Друге, що слід відзначити, що вона цікава не лише для філософів, а й для пересічної людини, оскільки йдеться про нас самих. Нарешті, третє зауваження стосується особливості філософського осмислення людини: воно пов'язане з можливістю представити цілісну картину людини та виокремити ознаки, що закриті для нашого повсякденного досвіду.

Пізнавати людину надзвичайно цікаво. Однак і дуже складно. Таке пов'язане зі складністю самої людини як предмету вивчення. Справа в тому, що людина водночас належить двом світам – природному та соціальному. Людина не може існувати без природи та поза нею. Однак особливості людини постають в соціумі. Втім людина не лише «частинка», елемент соціального світу. Вона інтелектуальна та духовна істота. Людина створила світ культури та цивілізації, поза якими не може існувати. І які не можуть існувати та розвиватися без людини – на відміну від природи. Людина адаптується до світу природи та соціуму не просто пристосовуючись до того, що є, а здатна створювати нову реальність.

Кінчається ХХ ст., а інтерес до проблеми людини не спадає. Здійснюваний тепер цивілізований поворот, трансформація індустріальної цивілізації в інформаційне суспільство різко підвищують роль людської індивідуальності, творчого початку в людині, у розвитку всіх сфер суспільства.

Відхід з історичної сцени домінуючих ще недавно тоталітарних режимів, минула і триваюча деколонізація, тенденція переходу до соціально орієнтованого, демократичного і правового суспільства, катастрофічне падіння матеріального і соціального статусу людини ось важлива особливість і характерна риса сучасності.

Відбуваються наполегливі спроби створити так звану розуміючу соціологію, психологію особи та ін. Адже сучасна наука формує так звану картину Всесвіту, філософія ж є теоретичне відображення світогляду, де картина Всесвіту є лише миттю, для неї характерний об'єктивний підхід, є холодною відомістю даних про Всесвіт, взятому самого по собі, без людини. В картині Всесвіту відсутня свобода, спонтанність, творчість. Філософія ж стержень світогляду, відображає відносини і ставлення людини до Всесвіту. Це не просто знання, а знання, що мають цінності, це знання, що допомагають досліджувати Всесвіт і сенс буття людини. Людина ж для науки, філософії не просто річ серед речей, а суб'єкт, здатний до зміни Всесвіту і самого себе.

Здавалось би, що людина не становить якусь таємницю. Кожний упевнено виділяє людину з навколишнього світу, її відмінність від всіх інших істот вважається очевидною. Та філософія виправдана тим, що виходить за межі очевидності, говорив іспанський філософ Хосе Ортега і Гассет. Виходить філософія за такі межі і в дослідженні людини. Та в таких міркуваннях Хосе Ортега і Гассет не один. Ще Іммануїл Кант прийшов до висновку, що в філософії існує три питання, на які філософія покликана відповісти: що я можу знати? На що я можу сподіватися? Що я маю робити? І все це покривається, як писав Іммануїл Кант незадовго до смерті в «Логіці», одним питанням: що таке людина? Отже, загадка людини дійсно існує.

В одній із книжок «Люди або тварини» розповідається, що експедиція європейців, яка відправилась в Анди в недоступний район, виявляє якесь дике плем'я або стадо чи то людей, чи то тварин. Волею випадку одного з них убито. Виникає питання: кого вбили? Якщо людину, то має бути кримінальна відповідальність за вбивство. Якщо ж вбито тварину, то такої відповідальності немає. Та як же визначити належність представників племені: люди чи тварини? Зробити це здається неважко, треба визначити критерії, що відрізняють людину від тварини. Починається обговорення. Називаються різні критерії: моральність, релігійність, мова, свідомість та ін. Та поряд з моральними людьми є і неморальні, але не перестають бути людьми. До того ж моральність не містить в собі самій основи для відмінності Добра і Зла. Те ж можна сказати про релігію. Є і люди, які не вірять в Бога. Мова теж не може стати критерієм. І в тварин є багато спритності та кмітливості, що не зводяться до безумовних і навіть умовних рефлексів, але свідчать про розвинутість психіки. Тут важко виділити критерії, що відрізняють людей від тварин.

Ще давні греки зрозуміли, що людина може почати філософствувати тільки з пізнання самої себе. Водночас знаменита теза Сократа «Пізнай самого себе» не реалізована дотепер, хоч кожна філософська система (школа) на кожному історичному етапі людської цивілізації намагалася висунути свою концепцію людини. Однак у цих концепціях природа людини не набула чітких і зрозумілих характеристик, а навпаки, породжувала ще більше запитань, аж до сумнівів щодо існування такої природи. Такий стан розв'язання цієї проблеми обумовлювався значною мірою загадковістю походження людини, складністю її структурних елементів та їхніх об'єднуючих чинників.

Перші цілісні уявлення про людину зародилися не у філософії і не в науці, а проявилися у надрах релігійно-міфологічної віри: міфологія Давнього Сходу, антична релігійно-міфологічна традиція, християнська традиція (Біблія – Старий завіт) тощо. На первісних етапах історії людям притаманні різноманітні міфологічні та релігійні форми самосвідомості. У легендах, переказах, міфах, як частині історії духовного розвитку людства, й розкривається розуміння природи, призначення і сенсу людини та її буття.

У якості живої істоти людина підкоряється загальним законам існування тварин, які потребують їжі, відповідних зовнішніх умов, відтворення собі подібних, тобто продовження роду природним шляхом. І в той же час людина суттєво відрізняється навіть від найбільш високорозвинених представників тваринного світу. На відміну від них людська поведінка переважно сприймається не інстинктами, а культурою. Людину виділяє наявність у неї культури, яка успадковується не генетично, а транслюється і розвивається за рахунок мови, навчання й наслідування на базі перетворюючої діяльності. Тому нині багато хто з філософів тяжіє до визначення сутності людини через поняття культури.

Для людських дій характерним є те, що вони цілеспрямовані і культурно або «ціннісно-орієнтовані». Жодна тварина не усвідомлює цілей власної поведінки і не оцінює своїх вчинків і результатів дій з точки зору належного. Важливо й суттєво підкреслити, що всі ці специфічні якості людської природи формуються і підтримуються завдяки суспільному життю, життю людської істоти в світі людей.

Прагнучи філософські осмислити проблему людини, часто вживають два паралельних терміни: природа й сутність. Інколи їх розмежовують, говорячи, що за своєю природою людина є біосоціальною істотою, а за суттю – соціальною. А інколи ці поняття наближують за змістом, розрізняючи їх тільки в акцентах. Тоді про природу людини можна говорити у подвійному смислі: маючи на увазі її натуру, тобто біологічну фактуру, а також розуміючи під цим сутність людини, як щось головне, визначальне у цій натурі.

Схоже подвійне трактування «природи» чого-небудь має місце у філософії ще з часів Арістотеля. Вочевидь, інколи є сенс зберегти обидва наближені один до одного смисли, адже коли ми говоримо про природу людини, то маємо на увазі деяку константу, яка йде від природи і одночасно виражає сутнісну глибину людини в її природному вимірі. Що це за константа, які її параметри? Такі конкретизуючі питання скоріш стосуються спеціальних наук, аніж філософії. Їй сьогодні не до лиця обтяжувати себе, може, й не зайвими, але здебільшого спекулятивними міркуваннями щодо конкретних складових того, що можна назвати, використовуючи кібернетичну термінологію, «чорним ящиком». І все ж така пересторога не може цілком завадити філософам, та й не тільки їм, висловлювати здогадки про існування якоїсь константи, коли вони фіксують від віку до віку, від покоління до покоління усталені форми проявів «материкових» утворень людської природи.

Список використаної літератури

1. Сидоренко Л.І. Філософське осмислення людини. <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/sid-phil-human.htm>